

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СТРАХОВИХ СОЦІАЛЬНИХ ФОНДІВ В УКРАЇНІ

Обривкіна О.М.

(к. пед. наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Національного університету державної податкової служби України)

Анотація. Розглянуто проблеми та перспективи розвитку соціального страхування, проаналізовано сучасний стан системи соціального страхування в Україні запропоновано напрями вдосконалення розвитку страхових соціальних фондів.

Ключові слова: страхові соціальні фонди, накопичувальна пенсійна система, єдиний соціальний внесок.

Аннотация. Рассмотрены проблемы и перспективы развития социального страхования, проанализировано современное состояние системы социального страхования в Украине, предложены направления совершенствования развития.

Ключевые слова: страховые социальные фонды, накопительная пенсионная система, единый социальный взнос.

Abstract. Problems and prospects of social insurance, the modern state social insurance system in Ukraine, suggested areas of improvement development.

Keywords: social insurance funds, funded pension system, a single social contribution.

Постановка проблеми. На сучасному етапі ринкових перетворень в Україні у сфері функціонування страхових соціальних фондів нагромадилася низка нерозв'язаних проблем законодавчого і організаційного характеру:

- великі розміри внесків до державних соціальних фондів не збільшують надходження коштів від підприємств, організацій, що пов'язано з таким негативним явищем, як «тінізація» економіки;
- відсутність єдиних принципів визначення критеріїв необхідності надання соціальних пільг;
- відсутність чіткої спрямованості соціальних витрат на допомогу сім'ям із низьким рівнем доходів;
- недостатня узгодженість соціальних витрат із іншими державними витратами;
- не вирішено питання узгодженого формування бюджетних видатків та видатків державних соціальних фондів на соціальні виплати на основі використання державних мінімальних соціальних стандартів тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток страхових соціальних фондів, потребу реформування системи сплати внесків до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні шляхом переходу до єдиного соціального внеску впродовж тривалого досліджували такі вітчизняні вчені як: Бараннік Л. Б., Гуцалова Ю. Є., Іванов Ю. Б., Лібанова Е. М., Макарова О. В., Максимчук Є. О., Новіков В.М., Сільченко С. О., Тропіна В. Б.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю формування науково обґрунтованих, якісних, дієвих рішень та шляхів вирішення проблем у сфері соціального страхування в складний період економічного розвитку держави і суспільства.

Метою дослідження є аналіз перспектив вдосконалення системи соціального страхування та наслідків налагодженого системного функціонування державних і недержавних страхових соціальних фондів в Україні.

Викладення основного матеріалу. Фонди соціального страхування відіграють важливу роль у розвитку суспільства. В провідних країнах світу з розвинутою економікою і високим рівнем життя проблема ефективної зайнятості вже давно вирішена, а якщо і є, то рівень безробіття є лише фрикційним і структурним, які є обов'язковими характерними рисами будь – якої держави, навіть з досить розвинутою економікою. Для нашої ж країни це питання є досить актуальним, і, мабуть, ситуація зміниться лише за умови ефективної політики зайнятості. У Конституції України (ст. 46) зазначено: «Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або

тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених Законом» [1]. З метою забезпечення таких прав в Україні створена система загальнообов'язкового державного соціального страхування. Поряд розвиваються форми недержавного соціального страхування.

Слід зазначити, що в Україні здійснено важливий крок у системі реформування державних страхових соціальних фондів, а саме – запровадження єдиного соціального внеску. Відповідно до Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування – це консолідований страховий внесок, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб та членів їхніх сімей на отримання страхових виплат (послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування [4].

Потреба в соціальному страхуванні зумовлена необхідністю формування таких страхових соціальних фондів, за рахунок яких працездатним особам можна було б гарантувати їхнє фінансове забезпечення. Страхові соціальні фонди, як правило, поділяють на державні та недержавні.

До державних страхових соціальних фондів належать :

- фонд пенсійного страхування ;
- фонд страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням ;
- фонд страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань ;
- фонд страхування на випадок безробіття [6, с. 34].

Відповідно до основ законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування передбачається функціонування п'ятого виду страхування – медичного соціального страхування.

До недержавних пенсійних фондів можна віднести наступні:

1. відкриті пенсійні фонди;
2. корпоративні пенсійні фонди;
3. професійні пенсійні фонди.

Основними джерелами доходів фондів соціального страхування є обов'язкові внески роботодавців та застрахованих осіб, асигнування та інші кошти. Розміри внесків до фондів визначають, ґрунтуючись на необхідності забезпечити достатній рівень фінансування соціальних програм, що реалізуються державою. Порядок створення страхових фондів регламентується законодавством України. Виплати застрахованим особам здійснюються з періоду настання страхових випадків.

Однак, враховуючи умовний поділ страхових соціальних фондів на види та підвиди, потреба у реформуванні системи соціального страхування в Україні є нагальною. Основними напрямками реформування соціального страхування є: здійснення перегляду пропорцій розподілу страхових внесків між роботодавцями та найманими працівниками, зменшення кількості пільгових категорій пенсіонерів, зменшення дефіциту пенсійного фонду шляхом упровадження недержавного пенсійного страхування. Напрямок подальших досліджень – розробка механізму формування адекватного соціального страхування.

З найбільшою кількістю проблем стикається Пенсійний фонд України, головне завдання якого полягає в підтримці життєдіяльності тієї категорії громадян, які досягли похилого віку чи втратили працездатність і визнані інвалідами, через що не можуть забезпечити собі мінімально необхідний рівень доходу.

Відсутність системності у проведенні пенсійної реформи, випереджаюче підвищення розмірів пенсій, порівняно із збільшенням фонду оплати праці, на фоні розтягнутого в часі до десяти років розширення джерел доходів Пенсійного фонду та поетапного звільнення його від невластивих витрат розбалансовують бюджет Пенсійного фонду України. Наявна

пенсійна система перебуває в надзвичайно складному фінансовому становищі і не забезпечує пенсіонерів необхідним обсягом доходу для прийняттого рівня життєдіяльності. Назріла необхідність вдосконалення функціонування пенсійного забезпечення в Україні, адже її ефективна діяльність є передумовою підвищення рівня соціального захисту у державі.

1 січня 2015 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці» від 28.12.2014 № 77-VIII (далі – Закон № 77) [2]. Зазначеним Законом передбачено створення Фонду соціального страхування України з метою гарантування прав, обов'язків та гарантій застрахованих осіб щодо отримання матеріального забезпечення в разі тимчасової втрати працездатності, настання нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності та медичного страхування. До створення фонду соціального страхування України та його робочих органів, роботу за зазначеними напрямками продовжують забезпечувати – робочі органи фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та робочі органи Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України.

Статтею 20 Закону № 77 передбачено, що за страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності надаються такі види матеріального забезпечення та соціальних послуг, як допомога по тимчасовій непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною), допомога по вагітності та пологах, допомога на поховання (крім поховання пенсіонерів, безробітних та осіб, які померли від нещасного випадку на виробництві), оплата лікування в реабілітаційних відділеннях санаторно-курортного закладу після перенесених захворювань і травм [2].

Зміни внесені і в частині розміру допомоги по тимчасовій непрацездатності в залежності від страхового стажу. Так, розмір допомоги становить:

- 1) 50 відсотків середньої заробітної плати (доходу) - застрахованим особам, які мають страховий стаж до трьох років;
- 2) 60 відсотків середньої заробітної плати (доходу) - застрахованим особам, які мають страховий стаж від трьох до п'яти років;
- 3) 70 відсотків середньої заробітної плати (доходу) - застрахованим особам, які мають страховий стаж від п'яти до восьми років;
- 4) 100 відсотків середньої заробітної плати (доходу) - застрахованим особам, які мають страховий стаж понад вісім років;
- 5) 100 відсотків середньої заробітної плати (доходу) - застрахованим особам, віднесеним до 1 - 4 категорій осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; одному з батьків або особі, що їх замінює та доглядає хвору дитину віком до 14 років, яка потерпіла від Чорнобильської катастрофи; ветеранам війни та особам, на яких поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; особам, віднесеним до жертв нацистських переслідувань відповідно до Закону України «Про жертви нацистських переслідувань»; донорам, які мають право на пільгу, передбачену статтею 10 Закону України «Про донорство крові та її компонентів».

Крім того, частиною 4 статті 19 Закону № 77 передбачені обмеження застрахованим особам, які протягом дванадцяти місяців перед настанням страхового випадку за даними Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування мають страховий стаж менше шести місяців [2]. Такі особи мають право на матеріальне забезпечення відповідно до цього Закону в наступних розмірах:

- 1) допомога по тимчасовій непрацездатності - виходячи з нарахованої заробітної плати, з якої сплачуються страхові внески, але в розрахунку на місяць не вище за розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом у місяці настання страхового випадку;
- 2) допомога по вагітності та пологах - виходячи з нарахованої заробітної плати, з якої сплачуються страхові внески, але в розрахунку на місяць не вище двократного розміру мінімальної заробітної плати та не менше за розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом у місяці настання страхового випадку.

При цьому Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням» від 18.01.2001 № 2240-III визнано таким, що втратив чинність з 01.01.2015 року [3].

Один з найголовніших кроків по об'єднанню фондів соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та від нещасних випадків на виробництві зроблено у квітні 2015 року – три сторони соціального діалогу, які представляють державу, роботодавців і застрахованих осіб, провели перше правління новоствореного фонду соціального страхування України.

На нашу думку, процес реформування страхових соціальних фондів в Україні – доволі складний процес, що потребує не тільки прийняття державних рішень, а й суспільної адаптації до наслідків, зумовлених діями владних структур у цій сфері. У будь-якому разі зміни – краще ніж процес стагнації соціального страхування, тому законодавчі трансформації 2015 року слід розглядати як крок на шляху до кращих перетворень.

Реформування механізму функціонування соціальних фондів держави доцільно здійснювати на основі:

- чіткого визначення джерел і розмірів фінансування за різними видами соціального страхування;
- централізації та впорядкування збирання страхових внесків;
- удосконалення методів контролю та підвищення ролі соціальних партнерів в управлінні соціальним страхуванням;
- збереження державних соціальних гарантій;
- створення економічних передумов зростання заробітної плати як найважливішого фактора розвитку соціального страхування.

Відповідно до українського законодавства, національна пенсійна модель формується з кількох рівнів. Перший – солідарна пенсійна система, яка вже повністю функціонує. Вона побудована на перерозподільних принципах, які передбачають використання поточних надходжень на виплату пенсій наявним пенсіонерам. Фінансові ресурси солідарної системи формуються за рахунок страхових внесків працюючого населення або залучення коштів із державного бюджету [5, с. 22]. Це означає, що рівень життя пенсіонерів повністю залежить від цих двох основних джерел надходження фінансових ресурсів. Проте результати досліджень у демографічній сфері показують, що даний рівень національної пенсійної системи самостійно не зможе забезпечити високі соціальні стандарти громадянам пенсійного віку. Необхідно додатково запроваджувати накопичувальні пенсійні програми, які формуватимуть другий і третій рівні вітчизняної пенсійної моделі.

Сучасний стан соціально - економічного розвитку країни, в умовах якого доводиться запроваджувати обов'язкове накопичувальне пенсійне страхування, є об'єктивно непростим, тому потрібно визначити комплекс заходів щодо його втілення. Серед основних пріоритетів, які б дозволили ефективно ввести другий рівень пенсійної системи – накопичувальної, доцільно виділити:

- формування базових макроекономічних передумов. Серед них - постійне зростання щонайменше на 3 – 4 % ВВП держави порівняно до попередніх років, зниження рівня безробіття за рахунок створення нових робочих місць, невисокі темпи інфляції, підвищення заробітної плати;
- підвищення інвестиційної привабливості фінансових інструментів для вкладення коштів накопичувальних пенсійних програм. Формування стабільного фінансового ринку сприятиме розвитку економічної та соціальної інфраструктури держави, скорішому подоланню фінансової кризи;
- забезпечення інституціональної готовності пенсійної системи, яка передбачає створення інфраструктури та механізмів її ефективного управління.

Висновки. Таким чином, серед основних пріоритетів, які б дозволили вирішити проблеми функціонування фондів соціального страхування, доцільно виділити:

- зниження рівня безробіття, шляхом створення нових робочих місць;
- підвищення розміру заробітної плати та інших доходів населення;
- зниження соціального навантаження;

- розробити заходи, які сприяли б призупиненню процесів «тінізації» заробітної плати, у тому числі доходів населення, приховування її від оподаткування;
- удосконалення методів контролю за надходженням внесків у фонди соціального страхування;
- введення трирівневої пенсійної системи;
- економічне виховання молоді та населення працездатного віку щодо запровадження обов'язкового накопичу вального пенсійного страхування, визначення його переваг для кожного громадянина.

Список використаних джерел

1. Конституція України // Відомості ВР України. — 1996. — № 30. — с. 141
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці: Закон України [Електронний ресурс]. — <http://zakon4.rada.gov.ua>
3. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням: Закон України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
4. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
5. Белінська О.В., Бастричев В.С. Соціальне страхування: особливості розвитку // Сучасні підходи, методи і моделі в управлінні фінансами: економічний і соціальний аспекти. Збірник статей та доповідей II Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих вчених (14-15 травня 2009р.). — 2009. — Т.2. — 76 с.
6. Максимчук Є. О. Підвищення ефективності функціонування соціального страхування шляхом введення єдиного соціального внеску / Є. О. Максимчук // Наукові праці НДФІ. — 2009. — № 14(45). — 120 с.

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ «ЕКОЛОГІЧНОЇ ДЕРЖАВИ»

Павлова О.

*(юрист, Національний юридичний університет ім. Я. Мудрого,
науковий керівник — д.ю.н., проф. А. П. Гетьман)*

***Анотація.** У статті досліджено конституційні основи формування та розвитку «екологічної держави» в Україні. Визначено, що правова сутність «екологічної держави» розкривається через конституційну державу. Необхідність визначення держави екологічною, поряд із соціальною, демократичною, соціальною вбачається у актуалізації екологічних глобальних проблем.*

***Ключові слова:** біоцентризм, громадянське суспільство, екологічна держава, екологічна криза, екоцентризм, конституційна держава.*

Поняття «екологічна держава» є досить новим для сучасної теорії права, а особливо для доктрини екологічного права. Правова сутність цього поняття може бути пояснена з декількох аспектів, саме етимології, правової обґрунтованості, юридичної природи, соціальної необхідності виокремлення такої дефініції, тому дослідження цього питання є актуальним.

Глобальна екологічна криза ставить під питання ефективність сучасної політичної та правової думки, чи можуть сучасні постулати вивести з кризи світову спільноту, вона змушує брати до уваги питання довкілля в обговореннях політичної філософії. Ідея «екологічної держави» як політичного та правового поняття спрямована на забезпечення справедливості у вирішенні проблем навколишнього природного середовища, аби усі заходи, що спрямовані на його захист були виправдані. Принцип справедливості варто застосовувати і до заходів, що стосуються довкілля, оскільки сучасне покоління стає у нерозривний зв'язок з майбутніми поколіннями, через відповідальність за прийняті рішення.

Метою статті є визначення конституційних засад формування та розвитку «екологічної держави».

Глобальні екологічні проблеми нині стали політизованими, тому їх вирішення потребує правової регламентації на рівні Основного Закону. Прикладом прямого закріплення у конституціях є Конституція Чорногорії, де у ч.2 ст. 1 визначено, що «Чорногорія є громадянською, демократичною, екологічною державою, заснованою на принципах